

**Ўзбекистон Республикаси Жиззах вилоят “Истиқбол”
Минтақавий тадқиқот маркази**

**Жиззах Давлат Педагогика институти “Фалсафа,
тарбия ва ҳуқуқ таълими” кафедраси**

**“Ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда жамоатчилик таъсирини
оширишнинг инновацион омиллари”**

Республика илмий-амалий конференцияси материаллари

Жиззах - 2021

ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШДА ЖАМОАТЧИЛИК ТАЪСИРИНИ ОШИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ОМИЛЛАРИ

**Ўзбекистон Республикаси Жиззах вилоят “Истиқбол”
Минтақавий тадқиқот маркази**

**Жиззах Давлат Педагогика институти “Фалсафа,
тарбия ва ҳуқуқ таълими” кафедраси**

**“Ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда жамоатчилик таъсирини
оширишнинг инновацион омиллари”**

Республика илмий-амалий конференцияси материаллари

Жиззах - 2021

миллий тилида гаплашмай кўйганлиги, хатто давлат мадҳиямиз ҳам европача услубда, рус халқига сажда қилиш руҳида ёзилганлиги, диссертациялар, бадиий ва ҳужжатли фильмлар аввал рус тилида ёзилиб сўнг миллий тилимизга таржима қилганлиги тўғрисида рад қилиб бўлмайдиган далилларни ўқувчи ёшларга тушунтириш фақатгина 1989 йил октябр ойида ўзбек тилига «Давлат тили» мақоми берилганлиги, бу эса тилимизни ҳақорат ботқоғидан чиқариш учун кўйилган муҳим қадам бўлганлиги, эндиликда барча давлат ишлари, йигилишлар, атамалар миллий тилимизда юритилаётганлиги, президентимиз бу ишга бош бўлганлиги тўғрисидаги маълумотларни ўқувчиларга тушунтириш мусиқа дарсларида тарихий далиллардан фойдаланиш, яъни мусиқий фанларни тарих фани билан боғлиқ ҳолда ўқитишнинг яққол кўриниши бўлиб муҳим аҳамият касб этади.

Мусиқа машғулотларида замонавий интерфаол методлардан фойдаланиш йўллари

Абдурахимов Аъзам – ЖДПИ Мусиқий таълим кафедраси ўқитувчиси.

Янги замонавий педагогик технологиялар барча фанлар қатори мусиқа фанларини ўқитиш ишига ҳам тадбиқ этилмоқда. Келажакимиз яратувчилари бўлган ёш авлодни ҳар томонлама етук ва баркамол шахслар бўлиб етиштиришга, бундай технологиялар асосида таълим бериш илгариги иш услубларимизга караганда прогрессив аҳамиятга эга.

Гарчи мусиқа фанларини ўқитиш кўпроқ амалий равишда олиб борилсада, унда кўпроқ ўқитувчиларнинг амалий фаолиятига таянилсада, мусиқа фанларининг янги педагогик технологиялар ва

интерфаол методларидан фойдаланиши мумкин бўлган фаолият турлари, назарий билимлари мавжуд.

Бугунги кунда инновациялардан муаммоли ва ахборотли маъруза, визуал ўқитиш (турли фан ўқитувчиларинг) кетма-кетликда бир мазву бўйича дарсларнинг ташкил этилиши ҳамда мажбурий конференцияларидан фойдаланиш тажрибаси асосида иш кўрилмоқда. Бунинг учун биз мусикий фанлар билан кучли даражада боғлиқ фанлар жумласидан тарих, тил ва абадиёт ва жисмоний маъданият фанлари орқали амалга оширишимиз мумкин. Масалан тарих фани мавзуси Ўрта - Осиёда хонликлари даври (XVI-XIX асрлар) бўлса, мусикий фанлар мавзусини ҳам хонликлар даври халқ мусикалари ёки хонликлар даврида шашмақомнинг шаклланиши ёки ўзбек кўшиқчилиги санъатида уч йўналишнинг пайдо бўлиши ва унинг Ўрта-Осиёда уч хонлик мавжуд бўлган даврга боғликлиги, шунингдек жисмоний тарбия дарсларида миллий спортимиз тараккиёти, жумладан кураш спорти, кўпқари, дорбозлик, тош кўтариш, от пойгаси, қиз қувди каби спорт ўйинлари мавжуд бўлганлиги тўғрисидаги маълумотлар орқали ўқувчиларнинг тарих фанига доир билим ва малакаларини мустахкамлашга кўмаклашиши мумкин. Бунинг учун дарсларни режалаштириш жараёнида ушбу фандан дарс берувчи ўқитувчи мураббийларнинг ҳамкорлиги зарур бўлади.

Фаол таълим методларининг тадқиқотчилари И.Д.Зверев, М.И.Махмутов ва Ю.К. Бабанскийлар таълим методларини уч гуруҳга ажратдилар; огзаки методлар, кўрғазмали методлар ва амалий методлар бу методларнинг барча тури мусикий таълимда кенг фойдаланилмоқда.

Ҳозирги даврда таълим методлари хилма – хил услублардан таркиб топди, айти вақтда педагогикада қуйидаги фаол метод ва услублар кўпроқ қўлланилмоқда, жумладан,

- Микро таълим_– ўқув материали бўлимларининг кичик қисмларини кетма-кетликда фаолиятга татбиқ этиш. Мазкур таълим тарафдорлари кўпқирраликни, дарс кириш қисмининг муҳим

элементи сифатида тавсия этадилар. Бу методни мусиқа дарсларининг мусиқа саводи фаолият турида ва чолгу созлари ижро этиш ҳамда ритмик ҳаракатлар фаолият турларига тадбиқ этишимиз мумкин. Масалан: мусиқа саводи фаолият турида биз ноталар баландлиги мавзусини ўрганаётган бўлсак, аввал *do* нотаси, кейин *re* нотаси, сўнгра *mi* нотаси, баландликларини кетма-кетликда ўрганиш; чолгу созлари чалиш фаолият турида эса ўрганилаётган асарнинг аввал 1 фразасини (4 такт), сўнгра 2 фразасини; мусиқали ритмик ҳаракат фаолияти турида эса, ўрганилаётган мусиқа асарининг аввал бир жумласи (8 такт), сўнгра 2 жумласига мусиқали рақс ҳаракатларини ўргатишимиз мумкин. Худди шундай, бу метод кўшиқ куйлаш фаолият турига ҳам тадбиқ қилиниши мумкин. Яъни кўшиқнинг аввал биринчи куплети, сўнгра иккинчи куплети алоҳида-алоҳида ўрганилиши ва улар кетма-кетликда амалга оширилиши мумкин..

- Таълим модули технологияси (баённинг дидактик бир – бирига тескари) мусиқа дарсини ташкил қилишда қўлланилмаган мусиқий фаолият турлари (мусиқа тинглаш, ашулла айтиш, чолгу созларини чалиш, мусиқали ритмик ҳаракатлар бажариш, мусиқа саводи ва бошқалар) нинг бир мавзуга йўналтирилиши дидактик бирлик ҳисобланади. Бу метод мусиқа машгулотлари ва дарсларида мувофақият билан қўлланилиб келмоқда. Шунингдек, мусиқа дарсларида ўқувчилар билимини таҳлил қилиш учун тест саволлари тузилиб, синовлар ўтказилмоқда.

- Мавзулар мазмунига мувофиқ билимларни мажмуалаш – (биринчи дарс ахборатли, иккинчи дарс муаммоли, учинчи дарс амалий, тўртинчи дарс мустаҳкамлаш) бу метод ҳам мусиқа дарсларини режалаштириш жараёнида ўз аксини топиб, йиллик мавзу асосида режалаштирилган чораклик мавзуларини ёритишда қўлланилади.

- Илгор воситалар ёрдамида ўқув матнларини қисмларга бўлиб ўрганиш – муайян кетма-кетликда ва узлуксиз равишда. Бу метод ҳам мусиқа дарсларини режалаштириш жараёнида ҳисобга

олинади ва йил бўйича ўтилган дарслар, аввало ўтилган оралик мавзуларни ҳамда шу орқали йиллик мавзуларни ўзлаштиришга қаратилган.

- Ишбилармонлик ўйинларини қўллаш – (Мисол учун: “Лабиринт”, “муаммолар майдони” ва бошқалар). Бу метод мусиқа дарсларида мусикали топишмоқлар шаклида қўлланилади.

- Муҳокамали таълим методлари (ўзлаштирилиши зарур бўлган билимлар ҳажмини аниқлаш – муаммолар таҳлили, фанлараро алоқаларни ўрганиш, муаммоларни мустакил ҳал этишга тайёрлаш) - бу метод мусиқа дарсларининг мусиқа тинглаш фаолият турида қўллаш учун мос келади масалан: Шоир Алишер Навоий, ёки Бобур Мирзо газаллари асосида куйланган мумтоз ашулалар, ёки мақомлар тинглаш учун берилган бўлса асар тўғрисида тушунча беришдан олдин унинг муаллифлари, яъни шеърини матн муаллифи ва мусиқа басталаган бастакор тўғрисида тушунча бериш лозим. Шундай экан Алишер Навоий ёки Бобур ижоди тўғрисидаги ўқувчиларнинг адабиёт, тарих фанларидан олган билимларини синаш ва мустаҳкамлаш мақсадида юқорида номлари кўрсатилган ёки бошқа муаллифлар ҳаёти ва ижодига оид саволлар оғзаки карточкалар шаклида ёки тест шаклида ўқувчиларга тарқатилиб, берилган жавоблар орқали ўқувчилар билимини аниқлаш мумкин, лекин, шунини айтиш керакки, мусиқа тинглаш фаолият тури учун ажратилган 5-7 минут вақт мусиқа асрини тинглаш асар муаллифлари, асар мазмуни тўғрисида ўқувчиларга тушунча бериш учун етарли эмас. Агар дарсда савол карточкалари тест саволлари орқали болалар билимини оширмақчи ёки синаб кўрмақчи бўлсак бунинг учун ажратилган вақтни ўзлаштириш зарур бўлади.

- Мавжуд муаммоларни ҳал этувчи вазиятли таҳлил (“вазият тасвир”, “вазият баҳо”, “вазият муаммо”, “вазият машқ”) методи. Ушбу метод дарс жараёнида бажариладиган барча ишларни вазиятга кўра танлаш лозимлигини билдиради, яъни мазмуннинг моҳиятини яратиш зарурияти дарс жараёнида турли вазиятларни

пайдо қилади ва шундан келиб чиққан ҳолда ўқувчиларга вазиятга кўра тасвир (расмлар, фотосуратлар, ўқув фильмлари, видеолавҳалар, деофильмлар, мультфильмлар намойиш қилиниши ёки вазиятга кўра ўқув мавзуси бўйича ўзлаштиришга баҳо бериш, мавзунини болалар яхши идрок этишлари учун турли муаммоларни ўртага суриш, шунингдек, кўзланган натижаларга эришиш учун мавзунинг асосий ёки ёрдамчи қисмларини ўзлаштириш учун қайта-қайта такрорлаш, машқ қилиш тушунилади).

- Педагогик тренинг (тез ўқитиш ва ёзиш, машқ, фикрлаш техникаси, графикаси, мимикаси, тақлид ва фонатомика услубларини эгаллаш) методи. Бу метод ҳар бир ўқитувчининг педагогик маҳоратини, дарс жараёнида юксак фазилатларини намойиш қила олишини билдиради. Мусиқа фани ўқитувчилари ўқиш ва ёзидан ташқари юксак ижрочилик қобилиятларини намойиш қила олиши зарур, шунингдек, бу метод ўқувчиларда ҳам тез ёзиш, тез ўқиш график ва жадвалларни тез чизиш, мусиқа дарсларида ноталарни тез ёзиш малакаларини шакллантиришни билдиради.

- Ўқувчилар фаолиятини рейтинг баҳолаш__– Мусиқа маданияти дарсларида ўқувчиларни рейтинг баҳолаш жараёнида уларнинг барча мусиқий фаолият турларидан ўзлаштиришлари назарда тутилади. Чунки баъзи ўқувчилар айрим фаолият турлари бўйича ўз иқтидорларини намойиш қилишсада, бошқа фаолият турлари бўйича орқада қолишлари, айримлари эса унинг аксини кўрсатиши мумкин. Рейтинг баҳолаш эса ҳолис бўлиши лозим.

- Педагогик квалиметрия_(ўқувчиларни ЭҲМ воситасида тестдан ўтказиш) мусиқа фанини ўқитишда тест синовлари асосан чораклар, ярим йиллик ва ўқув йили охирида ўтказилади. Тест саволлари мусиқа саводи, мусиқа адабиёти ва мусиқа тарихи бўйича ўқув йили давомида ўқитилган билимлар кўлами бўйича тузилиб, бундан ташқарига чиқмаслиги лозим, яъни мусиқа тинглаш кўшиқ куйлаш, мусиқа саводи каби фаолият турлари бўйича ўқувчиларнинг олган назарий билимлари асосида саволлар

тузилади. Шунини айтиш керакки тест саволлари ва уларга бериладиган жавобларнинг мураккаблик даражаси синфлар оша оддийдан мураккабга томон принципи асосида бўлиши лозим. Саволлар ҳажми эса, ўқув материали ҳажмига кўра бўлиб, тузилган саволларнинг жами ўқув материали кўламини тўлиқ ёритиши муҳим аҳамият касб этади.

Yoshlarni davlat siyosatining faol sub'ektiga aylantirishning dolzarbligi

Isaxonova F.

JDPI 3-bosqich talabasi

Mamlakatimizda asosiy ijtimoiy demografik ahamiyat kasb etuvchi yoshlarni davlat siyosatining faol sub'ektiga aylantirish masalasi ustivor vazifa hisoblanadi. Yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish har qanday davlat oldida turgan eng ustivor vazifalardan biridir. O'zbekistonda yoshlarning huquqiy ongi va madaniyatini shakllantirish, ular o'z huquq va erkinlarini anglab etishida huquqiy tarbiyaning o'rnini kattadir. Yoshlarni huquqiy tarbiyalash, jamiyatimizning ijtimoiy qadriyati sifatida unga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish muhim vazifadir.

Haqiqatdan ham yoshlarni jismoniy barkamolligi bilan bir qatorda ma'naviy sog'lom, komil insonlar qilib tarbiyalash har doim dolzarb hisoblanadi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid siyosatning konstitutsiyaviy asoslari mamlakat yoshlarining huquq va erkinliklarini ta'minlab berishni ko'zda tutadi.

Hozirgi kunda fan-texnika rivoji axborot kommunikatsiya-texnologiyalarining taraqqiy etishi bilan bir qatorda axborot almashinuv jarayonlari tezlashib bormoqda. Bundan tashqari, Bugungi murakkab globalashuv davrida ma'naviyat sohasida vujudga kelayotgan dolzarb muammolar, xalqimizning, ayniqsa, yoshlarimiz ma'naviyatini asrash va yuksaltirish, yosh avlodning qalbi va ongini

turli zararli g'oya va mafkuralar ta'siridan saqlash va himoya qilish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Hozirgi kunda ma'naviy va ahloqiy qadriyatlarga sodiq, bilimli, samarali mehnat qilishga qodir fuqarolar, ayniqsa, yoshlar jamiyatning eng asosiy kuchiga aylanib bormoqda. Shuning uchun ham XXI asr-intellektual bilimlar asrida inson kapitaliga investitsiyalar yo'naltirishni ustivor vazifa sifatida tanlagan mamlakatlardagina yuksak taraqqiyotga erishish mumkin. Shu bilan birgalikda, bilimli jamiyatgina tahdid va muammolarni engib o'tishga qodir bo'ladi. Shu tufayli ham mustaqillik yillarida O'zbekistonda zamonaviy ta'lim tizimini shakllantirish va yuksak malakali kadrlarni tayyorlash ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy taraqqiyotning asosiy omiliga aylandi.

Yoshlar ijtimoiy-siyosiy faolligining yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda muhim omil sifatidagi o'рни va ahamiyatini tahlil etish dolzarbdir. Eng avvalo, unga oid bo'lgan ilmiy kategoriyalarni o'rganish maqsadga muvofiq bo'ladi. Xususan, bunda "faollik", "siyosiy faollik", "ijtimoiy-siyosiy faollik", "huquqiy faollik", kabi siyosiy-huquqiy kategoriyalarning mazmun va mohiyatini hamda ular o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik masalalarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

"Ijtimoiy-siyosiy faollik" tushunchasini tadqiq etishda uning asosiy birikmasi hisoblangan "faollik" atamasini tahlil qilish lozim bo'ladi. "Faollik" tushunchasi shu darajada keng mazmun kasb etganki, ayrim hollarda undan foydalanish izoh talab etadi. Bundan tashqari, "faol" atamasi harakatchan, serg'ayrat, rivojlanuvchi degan ma'nolarni anglatadi.

"Faollik" tushunchasi asosan "faoliyat" tushunchasining sinonimi sifatida ham qo'llaniladi. Insonning faolligi atrof muhitni o'z ehtiyojlari, qarashlari, maqsadlariga muvofiq o'zgartirish qobiliyati sifatida alohida mazmun-mohiyat kasb etadi. Tegishli adabiyotlarda shaxs faolligining bir qator belgilar bo'yicha farqlanishi haqida so'z boradi.

Bu boradagi yondashuvlarni umumlashtirgan holda faollikning quyidagi shakllarini ko'rsatib o'tish mumkin:

“faollik” va “faoliyat” tushunchalarining mohiyatan yagonaligidan dalolat beruvchi faoliyat shakli sifatidagi faollik;

insonda o'z ichki munosabati vujudga kelgan, uning individual tajribasi aks etgan faoliyat sifatidagi faollik; atrof muhitni o'zgartirishga qaratilgan faoliyat sifatidagi faollik;

shaxsiy ahamiyatga molik faoliyat: insonning o'z shaxsiyatini namoyon etish ko'rinishidagi faolligi hamda o'zini qurshagan muhit bilan o'zaro ta'sirga kirishish mahsuli sifatidagi faollik.¹

Bundan tashqari, iqtisodiy faollik, g'oyaviy faollik, madaniy faollik kabi tushunchalari mavjudligini o'zi uning yo'nalishlari, sohalari xilma xil ekanligini bildiradi. Faollik sohalari insonlar, shaxslar yoki muayyan ijtimoiy guruh qatlamlar faoliyati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ajralib qolmagan. Faollik ana shu ijtimoiy qatlamlar, xususan yoshlar ongi, dunyoqarashi, xulq-atvori, hayotiy maqsad va intilishi ularning milliy g'oyaviy qiyofalari bilan bog'liq holda amalga oshadi.

Shunda yoshlar faolligi, faol yoshlar, yoshlarning ijtimoiy faolligi, siyosiy faol yoshlar atamasi ishlatiladi. Faollik muayyan ijtimoiy guruh yoki qatlamning jamiyat va davlat, ishlariga munosabati, unga to'g'ri yondashuvi, mas'uliyat hissi, fuqarolik tuyg'usi sifatida namoyon bo'ladi. Faollik ayni paytda o'zlikni anglashni ham ifodalaydi. A.Saitkosimovning ta'kidlashicha, “Inson ijtimoiy munosabatlarning asosiy o'zagi bo'lib, u ijtimoiy sohaning asosiy ob'ekti hisoblanadi, u ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etadi, ijtimoiy manfaatlarga ega bo'ladi”².

Mazkur soha har bir kishiga o'z iste'dodi va imkoniyatlarini namoyon etish uchun zamin yaratadi, shu tariqa tashabbuskor, omilkor, mustaqil faoliyat yurita oladigan, o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishishga qodir insonlar toifasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu

¹ Qarang. Ануфриев В.В. Социальный статус и активность личности. - М.: Изд-во МГУ, 1994.- С.36.

² Сaitқосимов А. Фуқаролик жамиятини барпо этишда ижтимоий соҳани инновацион ривожлантириш қонуниятлари. Тошкент, “Тафаккур”, 2019. -Б. 189.

	Абдурахимов А. Муסיқа машгулотларида замонавий интерфаол методлардан фойдаланиш йўллари	
56	Isaxonova F. Yoshlarni davlat siyosatining faol sub'ektiga aylantirishning dolzarbligi	228
57	Raimjonov S. Kasbiy pedagogik bilimlar shakllanishida “musiqiy ta’lim metodikasi” kursining o’rni	231
58	Tўpchiev У. Туркистон ўлкаси саноатида виночиликнинг даврий тадқиқотларда акс эттирилиши	235
59	Karimov S. Musiqa darslarini jismoniy harakatlar uyg'unligida tashkil etishning o'ziga xos uslublari.	240
60	Kўбаев М. Мутафаккир Бобораҳим Машраб асарларида илм-маърифат ҳақидаги фикрлар	244
61	Ахророва М. Муסיқашуносликда интертекстуаллик назарияси	247
62	Сулаймонов О. Таълимга оид устувор вазифалар: ижро ва масъулият	250
63	Isaxonova F. Axborot xurujlaridan yoshlarni psixologik himoyalash uslublari	253
64	Majidov D. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarning estitik didini oshirishda xalq qo'shiqlaridan foydalanish	256
65	Умматова Эъзога. Глобаллашув шароитида ёшлар маънавиятига Интернетнинг таъсири хусусида	260
66	Аъзамкулова М. In the state program of attention to youth	265
67	Isaxonova M. Ma'naviyat – yosh avlodni yuksalishga chorlaydi	269
68	Бобоёров Ш. Особенности правового воспитания молодежи	271

